

Rapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
religionskunskap A/1 i Per Brahegymnasiet i
Jönköpings kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Per Brahegymnasiet

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i religionskunskap A/1 under år 2011. Granskningen vid Per Brahegymnasiet i Jönköpings kommun ingår i detta projekt.

Per Brahegymnasiet besöktes den 6 och 7 oktober 2011. Granskningen utgår från kursplanen för religionskunskap A och ämnesplanen för religionskunskap 1. Ansvariga inspektörer har utredaren Elisabeth Porath Sjöo och undervisningsrådet Helena Olivestam Torold varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av religionskunskap A/1 i gymnasieskolan genomförs i 28 kommunala skolor och 19 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Skolinspektionen genomför också inom ramen för samtliga ämnesgranskningar 2011 en granskning av IT-användningen på skolorna. Syftet är att undersöka om skolorna erbjuder en tidsenlig utbildning där IT används på ett sätt som stödjer elevernas lärande och bidrar till ökad måluppfyllelse. Granskningen uppmärksammar också eleverna förutsättningar att utveckla den digitala kompetens de behöver för att vara förberedda för fortsatta studier och samhällsdeltagande.

Bakgrundsuppgifter om Per Brahegymnasiet

Per Brahegymnasiet är en kommunal gymnasieskola som ligger centralt i Jönköping. Under läsåret 2010/2011 har skolan cirka 1400 elever var av ca 950 elever kvinnor och 450 elever män. Skolan har de nationella programmen Estetiska programmet, Medieprogrammet, Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet, Individuellt program, International baccalaureate samt Specialutformat program för elever i årskurs två och tre. Hösten 2011 har skolan antagit elever till Estetiska programmet, Hotell- och turismprogrammet, Humanistiska programmet, Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet, International baccalaureate samt Introduktionsprogrammet.

Skolan har goda betygsresultat i religionskunskap A avseende andel elever med minst G under läsåret 2010/2011. Andelen elever med minst G på Naturvetenskapsprogrammet är 100 procent, Samhällsvetenskapsprogrammet 99,3 procent, Estetiska programmet 97,8 procent och på Media programmet 94,5 procent.

Skolans egen sammanställning av betygsresultaten de senaste fem åren visar att genomsnitt 38 procent av kvinnorna fått betyget MVG medan det endast är cirka 20 procent av männen som fått motsvarande betyg.

Kurserna religionskunskap A och religionskunskap 1 har tilldelats 40 lärarledda undervisningstimmar för Estetiska programmet, Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet medan Medieprogrammet tilldelats 45 lärarledda undervisningstimmar. Denna skillnad motiverar skolan med att eleverna på Medieprogrammet har perioder med praktik så det blir ryckigt i undervisningen och därför ges de fler timmar lärarledd undervisningstid.

Vid granskningstillfället läser årskurs 2 på Estetiska programmet, årskurs tre på Medieprogrammet, Naturvetenskapsprogrammet samt Samhällsvetenskapsprogrammet religionskunskap A. Samhällsvetenskapsprogrammet årskurs 1 läser religionskunskap 1.

De fyra lärare som granskats har alla ämneskunskaper i religionskunskap och lärarutbildning för gymnasieskolan. Skolan har organiserat sitt arbete så att lärarna i religionskunskap ska ges möjlighet till diskussioner kring ämnet vid ämneskonferenser. Detta har startat under hösten 2011 och några av de intervjuade lärarna har ännu inte haft möjlighet att vara med eftersom de undervisar i andra ämnen som haft sina ämneskonferenser samtidigt.

Skolan har traditionella lokaler med långa korridorer och stora trapphus. Undervisningen i religionskunskap bedrivs huvudsakligen i klassiska klassrum

med så kallad "biosittning". Men undervisningen bedrivs också i klassrum som är ämnade för laborationer och traditionella föreläsningar.

Kommunen har gjort en satsning på utveckling av IKT (Informations- och kommunikationsteknik) i samtliga skolor. Detta innebär att alla elever i årskurs 1 och 2 har en dator så kallat "En-till-en" och att alla undervisningslokaler är utrustade med projektor.

Skolan erbjuder också samlevnadsundervisning till alla klasser. I samband med religionskunskap A för elever på Samhällsvetenskapsprogrammet erbjuds eleverna en studieresa där olika trossamfund besöks.

Resultat av granskningen

Undervisningen sker i enlighet med kurs-/ämnesplanen

Denna bedömning behandlar dels om undervisningen omfattar de tre områden som finns i kursplanen för religionskunskap A samt ämnesplanen för religionskunskap 1; religion, livsåskådning och etik samt om undervisningen ger eleverna möjlighet till utveckling av både faktakunskaper, analys och reflektion.

Skolinspektionen har granskat fyra olika lektioner med olika lärare, program och elevgrupper. Undervisningen behandlar också olika moment från kursplanen. Den första lektionen som observerades inledde läraren med att sätta lektionen i ett sammanhang i relation till kursen. Därefter föreläste läraren om judendomen. Lektionen avslutades med att eleverna fick en uppgift där de skulle läsa en artikel om "Lilit" och jämföra med en text ur bibeln om när gud skapade människan. Det blir tydligt under lektionsobservationen att läraren har ett stort kunnande inom området och att eleverna har förmåga att utnyttja detta och ställa frågor som fördjupar genomgången. Vid den andra lektionen introducerar läraren buddhismen och har, för att åskådliggöra detta, en Buddha-staty som placeras framme i klassrummet. Läraren inleder med att visa på en världskarta vilka länder som buddhismen främst finns i vilket blir informativt och tydligt. Eleverna får därefter kort berätta vad de vet sedan tidigare om buddhismen och läraren kopplar samman med momentet om hinduismen som eleverna avslutat lektionen innan. Eleverna får därefter se en videofilm som beskriver buddhismen i Thailand. Den tredje lektionen som observerades inleddes med att läraren gör en kort sammanfattning av föregående lektion. Läraren använder läroboken som utgångspunkt för lektionsplaneringen som handlar om hinduismen. I boken finns frågor som eleverna får besvara. Vid föregående lektion har klassen diskuterat dödsstraff utifrån aktuella avrättningar i USA. För att ta tillvara elevernas visade intresse för frågan om

dödsstraff får eleverna en uppgift som syftar till att peka på ett etiskt dilemma inom hinduismen. Eleverna ska i uppgiften analysera hur dödsstraff och ahimsa-principen¹ strider mot varandra. Fjärde lektionen inleddes med att läraren introducerade de religioner som är kopplade till Abraham. Läraren föreläste sedan om judendomen och visade en Powerpoint-presentation. Eleverna får åhörarkopior som delas ut så att de kan föra egna anteckningar. Läraren har också med sig en Kippa². Läraren relaterar i sin genomgång till egna erfarenheter exempelvis ett besök i en synagoga. I föreläsningen kopplar läraren samman historiska företeelser inom judendomen med judiskt liv.

Analysen av det inskickade materialet, elevenkäten och elev- och lärarintervjuerna visar att lärarna i sin undervisning täcker in innehållet som beskrivs i kurs- respektive ämnesplanen. Lärarna är väl medvetna om vilka moment som ska ingå i kursen som de också planerar in. Det finns goda exempel på att lärare inte alltid har avgränsade moment som handlar om etik eller livsåskådning utan att de låter dessa moment finnas med som ett återkommande inslag i samband med området världsreligionerna.

När det gäller att undervisningen ska innehålla både faktakunskap och möjlighet för eleverna att utveckla förmågan till analys och reflektion finns en tydlig övervikt mot faktakunskap. Detta visar både elevenkäten, elevintervjun och observationerna av lektionerna. Eleverna berättar i intervjun att de i religionsundervisningen, liksom i andra kurser de läser på skolan, uppfattar att faktakunskaper är viktigast eftersom det är detta som lärarna betygssätter. Exempel från lektionsobservationerna är, att vid de lektioner där föreläsningar ingår, blir det tydligt att lärarnas föreläsningar tenderade att bli alltför långa och innehålla alltför mycket fakta för att eleverna ska kunna vara uppmärksamma hela tiden. Vid den lektionen där en film visas så förklarar läraren alla begrepp innan filmen, vilket gör att filmen delvis förlorar sitt syfte.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att eleverna får undervisning i enlighet med kursplanen och ämnesplanen avseende att de omfattar religioner, livsåskådning och etik. När det gäller huruvida undervisningen omfattar faktakunskaper, analys av och reflektion så behöver lärarna utveckla undervisningen så att eleverna i högre grad ges tillfälle att stärka sin förmåga att reflektera och analysera.

Förutsättningar för hög måluppfyllelse – börja här

Denna bedömning utgår från läroplanen och de framgångsfaktorer som utpekas i aktuell forskning då det gäller att nå en god kvalitet i undervisningen i

¹ Ahimsa: den moraliska och rituella regeln att inte döda eller utöva våld mot andra levande varelser. (Nationalencyklopedin)

² Huvudbonad som bärs av judar i synagogan.

religionskunskap. Bedömningarna gäller om undervisningen tillvaratar elevernas behov, erfarenheter och intresse, samt om den bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen. Bedömningarna gäller vidare om eleverna ges möjlighet till inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer, om undervisningen sker i enlighet med läroplanens grundläggande värden, samt om IT-verktyg används för att stödja elevernas kunskapsutveckling.

Undervisningen tillvaratar elevernas behov, erfarenheter och intresse, samt bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen

Av läroplanen framgår att läraren ska utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande och stärka varje elevs självförtroende samt vilja och förmåga att lära. Läraren ska också utnyttja elevernas erfarenheter av arbets- och samhällsliv och organisera arbetet så att eleven upplever att kunskap är meningsfull.

När det gäller hur väl undervisningen tar upp aktuella och relevanta samhällsfenomen finns spridning mellan hur de olika lärarna gör detta. Elevintervjun visar att eleverna inte ser att religionslektionernas innehåll är relevant för dem något som också bekräftas i elevintervjun. Vid lektionsobservationerna finns exempel på att läraren anknyter på ett bra sätt och fångar upp elevernas reflektioner. Exempel på detta är att när en elev blir upprörd över att läraren inte beskriver judendomens syn på gud rättvisande så lyssnar läraren och bekräftar eleven i att ordvalet var otydligt och lovar att klargöra under nästa lektion. Men vid andra tillfällen under de observerade lektionerna finns elever som ställer frågor eller kommenterar utan att lärarna fångar upp. Exempel på detta är att när eleverna ser en film om buddhismen i Thailand så frågar läraren om någon elev varit i Thailand och när en elev svarar att han inte tycker att bilden stämmer, uppfattar läraren inte detta. Ett annat exempel på att elevernas intresse inte tillvaratas är i samband med diskussionsuppgiften om hur dödsstraff och ahimsa-principen strider mot varandra. Läraren ville betona att exempelvis brudbränning, änkebränning strider mot den hinduiska ahimsa-principen. Eleverna blir då mycket engagerade i kvinnans ställning i Indien. Istället för att koppla samman elevernas engagemang kring kvinnornas ställning till en helhets synen på hinduismen så hänvisar läraren till att diskussionen om kvinnornas ställning kommer senare. Genom att inte ta tillvara elevernas intresse riskerar läraren att tappa elevernas engagemang om kvinnosynen och dessutom helhetsbilden av hinduismen.

En av de observerade lektionerna sker i en klass där det är uppenbart att eleverna kunskapsmässigt och inlärningsmässigt har olika behov. Detta berättar också läraren inför lektionen att hon upplever som svår att undervisa. Trots detta sker all undervisning utifrån en utgångspunkt att eleverna inte har några

förkunskaper om buddhismen och det ges inte möjlighet att anpassa undervisningen efter elevernas olika behov. På detta sätt blir det svårt att nå både de elever som behöver tydliga konkretiseringar men också de som utvecklat en mer abstrakt förhållande till kunskap.

Eleverna som deltar i lektionerna som granskas, går högskoleförberedande program vilket innebär att en övervägande andel eleverna är mycket studiemotiverade. Studiemotiverade elever är prestationsinriktade vilket gör att de inte protesterar när lektionerna innehåller långa och enformiga genomgångar. På detta sätt får inte läraren indikationer från eleverna på att uppmärksamheten inte är god. Vid de observerade lektionerna blir det uppenbart för den inspektör som har fokus på eleverna att det är just vad som händer. För att skapa lektionspass där alla elever kan upprätthålla ett mer aktivt deltagande under hela lektionen behöver undervisningen utvecklas så att en variation och balans skapas mellan lärarledda genomgångar och elevaktivitet. Exempelvis kan genomgången emellanåt brytas av så att eleverna får diskutera en frågeställning i smågrupper eller genom att läraren använder åskådningshjälpmedel för att förtydliga och väcka intresse.

Skolinspektionen bedömer att skolans undervisning behöver utvecklas så att den i högre grad omfattar aktuella och relevanta samhällsfenomen. Undervisningen skulle också behöva utvecklas så att den i högre grad anpassas till elevernas olika behov och att den tillvara tar elevernas intressen och erfarenheter.

Eleverna ges möjlighet till inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer

Av läroplanen framgår att eleverna genom sina studier ska skaffa sig grund för livslångt lärande, och skolan ska sträva efter att varje elev utvecklar en insikt om sitt eget sätt att lära och en förmåga att utvärdera sitt eget lärande. Läraren ska också organisera arbetet så att eleven upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt. Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden, utan undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer. Läraren ska tillsammans med eleverna planera undervisningen, låta eleverna pröva olika arbetssätt och arbetsformer och tillsammans med eleverna utvärdera undervisningen.

Samtliga lärare som undervisar vid de observerade lektionerna informerar eleverna om kursmålen, låter eleverna ge synpunkter på vad de vill att kursen ska omfatta och de planerar också att utvärdera kursen i slutet. Lärarna berättar vid intervjun att de gjort planeringen utifrån elevernas önskemål men vid elevintervjun framkommer att eleverna inte har uppfattat detta. Eleverna berättar att de får information om kursmål och betygskriterier men att de inte uppfattar hur dessa är relaterade till undervisningen och betygssättningen. En elev

uppger vid intervjun att "lärarna gärna berättar om målen men det är ju ändå poängen på provet som avgör vilket betyg man får".

Vid de observerade lektionerna blir det tydligt att eleverna får stort inflytande över *när* examinationerna ska ske. Skolan har en tydlig inriktning mot att eleverna ska ges möjlighet att prestera väl vid examinationerna genom att anpassa tiden för inlämning av skrivuppgifter och provtillfällen efter elevernas önskemål. Vid elevenkäten och elevintervjun framkommer dock att elevernas möjlighet till inflytande i övrigt är begränsad. Eleverna uppfattar inte att de får vara med och utvärdera undervisningen annat än vid terminsslut och då får de ju inte se om det leder till förändring. Lärarna uppger vid intervjun att de tillvaratar elevernas önskemål avseende examinationsformer. Eleverna berättar att de får lämna in önskemål om examinationsformer i samband med kursstart men uppfattar inte att läraren tar hänsyn till detta.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen behöver utvecklas så att den stärker elevernas vilja att ta ansvar för undervisningen genom att tydligare återkoppla elevernas önskemål vid planering av undervisningen och att kontinuerlig utvärdering sker och återkopplas till eleverna.

Undervisningen sker i enlighet med läroplanens grundläggande värden.

Enligt läroplanen ska undervisningen vara icke-konfessionell, saklig och allsidig. Vidare ska läraren klargöra det svenska samhällets grundläggande värden³ och möta främlingsfientlighet och intolerans med kunskaper, öppen diskussion och aktiva insatser. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att finna sin unika egenart.

Elevenkäter och elevintervjun visar att undervisningen präglas av en god elevsyn och positiva förväntningar. Eleverna upplever att det är tryggt i klassrummen och att eleverna lyssnar på varandra.

Undervisningen är icke-konfessionell och allsidig när det gäller fakta kring olika religioner. Det finns dock en tendens i undervisningen att religioner skildras alltför exotiskt och främmade. Exempel på detta är att en videofilm om buddhismen i Thailand innehåller värderingar som kan uppfattas negativa som att "buddhistiska munkar tigger" och att "fattiga människor måste betala för att smycka templen". Läraren pratar inför filmen om fakta som förekommer i filmen men det saknas information till eleverna om ur vilket perspektiv som filmen beskriver buddhismen och att de ska vara uppmärksamma på detta. Vid lektionen som handlar om hinduismen tas kulturellt indiska företeelser som "änkebränning", "brudbränning" och "abort av flickor", utan att en

³ Avser de värden som regleras i svensk lagstiftning och i de av Sverige antagna internationella konventioner.

diskussion och religion och kultur kommer till stånd. Även om lärarens avsikt är att belysa det motstridiga i att en religions grundläggande princip inte alltid efterlevs av dess utövare, riskerar undervisningen att ge en ensidig och negativ bild av hinduismen. Detta eftersom det positiva ahimsa-begreppet är abstrakt för eleverna, medan de negativa exemplen är konkreta.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen huvudsakligen bedrivs i enlighet med läroplanens grundläggande värden men lärarna behöver reflektera kring hur religioner framställs så att de exempel som ges skapar grund för förståelse för andra människors sätt att tänka.

IT-verktyg används för att stödja elevernas kunskapsutveckling

Av läroplanen framgår att eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.

Jönköpings kommun har investerat i datorer, digitala tavlor, projektorer med mera till skolorna. Målet för denna satsning är att på sikt öka måluppfyllelsen för eleverna och förbättra arbetssituationen för lärarna. Skolinspektionen har tagit del av ett visionsdokument och handlingsplaner för utveckling av IKT (Information- och kommunikations teknologi) på Per Brahegymnasiet som vid inspektionstillfället ännu inte har implementerats fullt ut.

De observerade lektionerna i årskurs 1 respektive 3 skilde sig åt eftersom eleverna i årskurs 1 omfattades av en-till-en-projektet det vill säga varje elev ska ha tillgång till en egen dator, medan alla elever i årskurs 3 inte hade tillgång till egen dator. På skolan fanns det trådlöst nätverk och projektorer i alla de klassrum där lektioner observerades.

Vid observationerna blev det tydligt att lärarna i olika grad kunde utnyttja och var medvetna om hur IKT-verktygen kunde stödja genomförandet av lektionerna. Lärarna berättar om hur de kan använda filmklipp, Powerpoint-presentationer, söka information, vid inlämningsuppgifter och som en del av den formativa bedömningen med bedömningsmatriser i undervisningen. Det fanns dock vid de observerade lektionerna inget moment där eleverna fick använda datorerna genom att exempelvis söka information. Det enda exemplet var att elever i årskurs 1, som hade tillgång till dator, på eget initiativ gjorde sökningar av begrepp under lärarens föreläsning. Vid samtal med eleverna blir det också tydligt att skolan har olika datorsystem för inlämningar, vilket skapar en del osäkerhet kring IT-verktygens användning. Det blir tydligt vid lektionsobservationer, elevintervjuer och elevenkäten att med den tekniska utrustning

som skolan har tillgång till, skulle det vara möjligt att utveckla lektionerna pedagogiskt så att undervisningen ökade elevernas intresse för ämnet religionskunskapen och också elevernas digitala kompetens.

Vid rektorsintervjun framkommer att man är medveten om att skolan har god tillgång till tekniskutrustning men att insatserna med att höja lärarnas pedagogiska kompetens på området inte har kommit så långt i sin utveckling.

Skolinspektionen bedömer att IT-verktyg används till viss del i undervisningen i religionskunskap, men det är inte tydligt att användningen stödjer elevernas kunskapsutveckling eller utvecklingen av deras digitala kompetens.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att det till stora delar ges förutsättningar för hög måluppfyllelse men att skolan behöver utveckla undervisningen så att den i högre grad involverar eleverna. Detta gäller både att tillvarata elevernas intressen och erfarenheter så att undervisningen upplevs som relevant samt att undervisningen utvecklar elevernas reella inflytande över arbetssätt, arbetsformer och innehåll. Skolan behöver också utveckla medvetenheten bland lärarna så att religioner inte beskrivs som något exotiskt och främmande. Skolan behöver också fortsätta sin utveckling avseende IT-verktygen så att den stödjer elevernas kunskapsutveckling men också deras digitala kompetens.

Syfte och frågeställningar

Syftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till en allmän höjning av undervisningens kvalitet i religionskunskap i gymnasieskolan. Detta då resultaten i ämnet nationellt sett är låga samt att tidigare studier visar att undervisningen inte genomförs så att elevers intresse för ämnet tillvaratas. Granskningen har också som syfte att medverka i processen med att implementera de nya ämnesplanerna i religionskunskap i gymnasieskolan som börjar gälla för de elever som påbörjar gymnasieutbildningen från och med hösten 2011.

De centrala frågeställningarna gäller om eleverna får undervisning i enlighet med kurs- och ämnesplanerna och läroplan och om det skapas förutsättningar för ökad måluppfyllelse genom att undervisningen bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen, tillvaratar elevernas erfarenheter, behov och intresse för ämnets frågeområden samt ger eleverna möjlighet till inflytande över undervisningen.

Metod och material

Granskningen har genomförts genom att inspektörerna innan besöket i skolan tagit del av kursupplägg, eventuella termins- och lektionsplaneringar, tidigare kursutvärderingar samt exempel på uppgifter som utgjort grund för lärarnas betygssättning.

Vid besöket har fyra lektioner observerats av två inspektörer. Den ena inspektören har under lektionen fokuserat på eleverna och den andra på lärarens undervisning. En elevenkät har genomförts i slutet av varje lektion. Utöver detta har sedan företrädare för eleverna samt de observerade lärarna intervjuats. Även ansvarig rektor har intervjuats. Besöket har avslutats med en återkoppling till lärare och rektor kring vad inspektörerna sett och gjort för bedömningar. Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten.